

Marginaliteit, etniciteit en straf in de neoliberale stad: een analytische cartografie

Loïc Wacquant¹

Vertaling: Dieter Vandebroeck^{*2}

Samenvatting

Dit artikel schetst een analytische kaart van het onderzoeksprogramma dat ik doorheen mijn drie boeken *Urban Outcasts* (2008), *Punishing the Poor* (2009) en *Deadly Symbiosis: Race and Rise of the Penal State* (2013) heb gevolgd. In deze trilogie ontwar ik de driehoekige vervlechting van klassenfragmentatie, etnische divisie en staatsvorming in de polariserende stad aan het begin van de 21ste eeuw. Daarmee hoop ik een verklaring te bieden voor de politieke productie, de socio-ruimtelijke distributie en het penale management van marginaliteit en dat via het huwelijk van een disciplinerend sociaal beleid en een neutraliserend strafrecht. Ik geef aan hoe ik sleutelbegrippen van Pierre Bourdieu (sociale ruimte, bureaucratisch veld, symbolische macht) toepaste om troebele categorieën (zoals het getto) te verhelderen en nieuwe concepten smeedde (territoriale stigmatisering en gevorderde marginaliteit, penale en liberaal paternalisme, hyper-opsluiting en negatieve socio-dicee) als instrumenten voor een comparatieve sociologie van de onvoltooide genese van het post-industriële precariaat, de penale regulering van armoede in tijden van groeiende sociale onzekerheid en de constructie van de neoliberale Leviathan. Het samenbrengen van de studies naar de transformaties van klasse, etniciteit, immigratie en de staat binnen één analytisch kader toont aan hoe de racialisering, de penalisering en de depolitisering van stedelijke onrusten, die samenhangen met gevorderde marginaliteit, elkaar versterken, binnen West-Europa net als in de Verenigde Staten. Het bevestigt dat bestraffing niet enkel een centrale indicator van sociale solidariteit is, zoals Durkheim voorstelde, maar tevens een kerncapaciteit en centrale arena is voor het tentoonspreiden van de soevereiniteit van de staat als classificerende en stratificerende actor. En het onthult de diepe verwantschap tussen ras en juridische sanctie als verbonden vormen van officiële oneer die samenkomen in de creatie van publieke paria's.

* dieter.vandebroeck@vub.be

- 1 University of California, Berkeley / Centre Européenne de Sociologie et de Sciences Politiques, Parijs
- 2 Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, Vrije Universiteit Brussel

Kernwoorden

marginaliteit, klasse, etniciteit, getto, gevangenis, racialisering, *workfare*, strafrecht

Noot van de vertaler

Dit artikel is een uitgebreide en herwerkte versie van de openingsrede die Loïc Wacquant gaf naar aanleiding van de conferentie *'Marginalité, pénalité et division ethnique dans la ville à l'ère du néolibéralisme triomphante: journée d'études autour de Loïc Wacquant'* die op 15 oktober 2010 aan de ULB werd georganiseerd. Het biedt diegenen die weinig of niet vertrouwd zijn met zijn werk een schematisch overzicht van het onderzoeksprogramma dat Wacquant over de laatste twee decennia heeft uitgewerkt en gunt een blik in de conceptuele machinekamer die zijn onderzoek aandrijft. Voor diegenen die bekend zijn met bepaalde aspecten van zijn werk (zijn etnografie van boksen, zijn werk over bestraffing en stedelijke armoede of de vorming van de neoliberale staat enz.) belicht het de conceptuele relaties die elk van deze onderzoeklijnen aan mekaar binden. Diegenen die vertrouwd zijn met Wacquants idiosyncratische stijl weten dat het geen evidente opgave is om deze op correcte wijze naar het Nederlands te transponeren. Hoewel de drang naar 'hertaling' (eerder dan 'vertaling' vaak groot was), heb ik ervoor geopteerd om de vertaling zo dicht mogelijk tegen het origineel te laten aanleunen, zelfs als dit op sommige punten de leesbaarheid belemmert.

Inleiding

Ik zou graag beginnen met mijn oprechte dank uit te drukken aan de deelnemers van deze conferentie - het is beter om dit bij het begin te doen, aangezien we waarschijnlijk gaan eindigen met sterke meningsverschillen. Het is een paradox, maar één van de grootste obstakels voor hedendaagse vooruitgang in de sociale wetenschappen ligt in de sociale en temporele organisatie van onderzoek, met de uitpuilende agenda's, de stijgende werkdruk en de vermenigvuldiging van opdrachten zonder de overeenkomstige toename in middelen die nodig zijn om ze uit te voeren. Dit verklaart waarom we nauwelijks nog de concrete aanmoediging hebben, laat staan simpelweg de tijd, om neer te zitten en grondig het werk van andere vorsers te lezen, zelfs diegenen die we moeten absorberen om bij te blijven in onze domeinen van specialisatie. En we hebben nog minder de gelegenheid om een groep collega's te ontmoeten, uit een brede waaier van disciplines, die zich de moeite hebben getroost om een corpus van teksten te ontleden, met het oog op een gerichte discussie die, op haar beurt, kan helpen om eenieder vooruitgang te laten boeken in zijn of haar onderzoekstraject. Het is zulk een zeldzame gelegenheid waar we vandaag

van kunnen genieten, dankzij de energie en het talent die Mathieu Hilgers achter de schermen heeft ingezet om deze bijeenkomst te organiseren. Ik ben hem daarvoor heel erkentelijk, net zoals de sociologen, geografen, criminologen en antropologen die deelnemen aan deze discussie, alsmede het grote publiek dat gekomen is om te luisteren en, ik hoop liefst van al, bij te dragen aan onze debatten door hun levendige vragen en reacties.

Wat ik vandaag zou willen doen, is optreden als een menselijk doorgeefluik die de communicatie op gang brengt tussen onderzoekers, die elkaar doorgaans niet tegenkomen en dus ook niet met mekaar praten, of dat te weinig doen en vanop afstand, over de drie onderwerpen die de thema's van deze studiedag vormen. In de eerste hoek vinden we mensen die de *klassenfragmentatie in steden* bestuderen, en dit in het kielzog van de erosie van de traditionele arbeidersklasse die voortkwam uit het Fordistische en Keynesiaanse tijdperk (d.w.z. ruwweg de lange eeuw die liep van 1880 tot 1980) onder de druk van de de-industrialisering, de opkomst van grootschalige werkloosheid en de verspreiding van preciaire arbeid, op het kruispunt van wat Robert Castel (1996) vat onder de notie van de *'erosion of the wage-earning society'* en wat Manuel Castells (2000) de 'zwarte gaten' van stedelijke ontwikkeling in het 'informatietijdperk' noemt. Deze onderzoekers zijn geïnteresseerd in de ontwikkelingen van tewerkstelling en arbeidsmarkten en met hun polariserende en brede impact op sociale en ruimtelijke structuren. Deze ontwikkelingen die, in het bijzonder, hebben geleid tot de *onvoltooide genese van het post-industriële precariaat* in de stedelijke periferie aan het begin van de 21ste eeuw. Maar deze treden nauwelijks in diepgaande discussie met hun collega's die - in de tweede hoek - de oorzaken, vormen en implicaties van etnische breuklijnen bestuderen.

Geworteld in etno-*raciale* classificaties in de Verenigde Staten (d.w.z. in de institutionalisering van 'ras' als miskende etniciteit), in etno-nationale classificaties binnen de Europese Unie (d.w.z. in de breuklijn tussen 'autochtoon/vreemde') en in een variërende mix van die twee in Latijns-Amerika en een groot deel van Afrika, ge(her)activeerd door immigratie en door de culturele verschillen waar migratie de drager van kan zijn, zijn deze etnische breuklijnen desalniettemin essentieel om de vorming en de misvorming van klassen te begrijpen. En omgekeerd: hoe kan men niet inzien dat diegenen die doorheen Europa worden aangeduid - ja zelfs, gebrandmerkt - als 'immigranten', doorgaans vreemden zijn van post-koloniale origine uit de lagere sociale klassen, terwijl diegenen van hoge klassestatus als 'expats' worden beschouwd die iedereen wil aantrekken in plaats van uit te drijven? En hoe kan men negeren dat de collectieve perceptie die men van hen heeft, de wijze van hun integratie [*incorporation*] en hun capaciteit voor collectieve actie, in belangrijke mate afhangen van hun sociale positie en traject en dus van de veranderende klassenstructuur waarin ze zich bevinden? Dit onderzoeksdomein, dat een nooit geziene 'boom' kent in Europa, gevoed door de angst voor immigratie en de politieke en mediatieke hetze over 'diversiteit', heeft zich grotendeels autonoom ontwikkeld (onder de invloed van 'American style' etnische studies) en in steeds grotere afstand van - en zelfs oppositie tot - de analyse van sociale klassen. Op die manier heeft er zich een kunstmatig

alternatief uitgekristalliseerd, dat ons oproept om een uitsluitende keuze te maken tussen klasse en etniciteit, om analytische voorkeur en politieke prioriteit te verlenen aan oftewel 'hét sociale vraagstuk' oftewel 'hét etnische vraagstuk' - ik denk hier in het bijzonder, in het geval van Frankrijk, aan Pap Ndiaye's studie *La Condition noire* (2008), die ernaar streeft om een 'black studies à la French' op te richten, wat volgens mij een dubbele fout inhoudt, theoretisch en praktisch, en aan het boek dat geredigeerd werd door de gebroeders Fassin *De la question sociale à la question raciale?* (2006), dat boekdelen spreekt over de richting waarin de progressieve 'sens commun' momenteel uitdrijft. Nu, het is overduidelijk dat, zoals Max Weber (1922) een eeuw geleden beklemtoonde, deze twee modi van 'sociale sluiting' (*Schliebung*), respectievelijk gefundeerd in de verdeling van materiële en symbolische macht, fundamenteel verstrengeld zijn en dus ook noodzakelijkerwijze samen gedacht moeten worden.³

Ten slotte vinden we in de laatste hoek, zorgvuldig afgezonderd van de andere twee, een groep die hier vandaag bijzonder goed vertegenwoordigd is: criminologen en uiteenlopende specialisten in kwesties van *strafrecht*. Zij wroeten ijverig rond de gesloten grenzen van het 'misdad en straf'-duet, dat historisch gezien aan de basis van hun discipline ligt en constant versterkt wordt door de politieke en bureaucratistische vraag. Daardoor besteden ze nauwelijks aandacht (althans niet genoeg naar mijn smaak) aan, enerzijds, veranderingen in de structuur en de vorming van klassen, de groeiende ongelijkheden en de omvattende toename van stedelijke armoede en, anderzijds, aan de dynamische en historische variabele impact van etnische breuklijnen (hetzij dan onder de enge en beperkende rubriek van discriminatie en achterstelling, die doorgaans met elkaar verward worden). Op die manier ontzeggen ze zichzelf de middelen om de huidige evolutie van penale beleidsmaatregelen te begrijpen in zoverre dat, zoals Bronislaw Geremek ([1978] 1987) in zijn meesterwerk *La Potence ou la Pitié* aantoonde, sinds de uitvinding van de gevangenis en opkomst van moderne staten in het Westen aan het einde van de 16de eeuw, deze maatregelen minder gericht zijn op het reduceren van misdad dan op het terugdringen van stedelijke marginaliteit. Beter nog, penaal beleid en sociaal beleid zijn twee zijden van dezelfde *politiek* van armoede in de stad - in de dubbele zin van machtsstrijd en publieke actie. De penale vector richt zich ten slotte, altijd en overal, op selectieve wijze op die categorieën die zich onderaan de orde van klassen en de gradaties van status [*honour*] bevinden. Het is dan ook cruciaal dat strafrecht verbonden wordt met marginaliteit in diens *dubbele dimensie, materieel en symbolisch*, alsook met de

3 Ik maakte dit punt reeds, lang geleden (Wacquant, 1989), tijdens een herinterpretatie van de politieke en wetenschappelijke controversie die in de Verenigde Staten werd opgeworpen door het meesterwerk van mijn mentor in Chicago, William Julius Wilson ([1978] 1980), *The Declining Significance of Race*, net als in een artikel dat opriep tot het ontwikkelen van een '*analytic of racial domination*', die ontsnapte aan de logica van het proces en racialisering construeerde als één van de concurrerende productiewijzen van collectiviteiten (Wacquant, 1997a).

andere overheidsprogramma's die pretenderen 'probleem'-bevolkingen en -gebieden te reguleren.

Ik hoop dat mijn aanwezigheid hier - al was het maar voor de duur van deze bijeenkomst - ons kan helpen om het isolement en zelfs de wederzijdse onwetendheid te doorbreken waarin de onderzoekers van deze drie thematische regio's zich bevinden, zodat we een dialoog op gang kunnen brengen onder onderzoekers van stedelijke verwaarlozing [*relegation*] als product van klassenherstructurering, van de gevolgen van etniciteit en van de transformaties van die componenten van de staat die gericht zijn op arme en gestigmatiseerde bevolkingsgroepen - met in de eerste plaats de straffende arm van de staat (de politie, de rechtbanken, de gevangenis, jeugdinstanties, en hun vertakkingen). Als er één sleutelargument is dat ik vandaag zou willen overbrengen, via mijn antwoorden over de drie boeken die het thema van de drie sessies vormen en via mijn slotrede, is het dat we dringend deze drie onderzoeksdomeinen moeten samenbrengen en de overeenstemmende disciplines moeten doen samenwerken: stadssociologie en economische analyse, de antropologie en politicologie van etniciteit, de criminologie en het maatschappelijke werk, met een zijdelingse inbreng van de geografie om ons te helpen de ruimtelijke dimensie van hun wederzijdse vervlechting te vatten met, aan het einde van ons vizier, de figuur van de 'Centaur-staat', liberaal aan de top en bestraffend aan de basis, die zowel door zijn eigenlijke anatomie als door zijn *modus operandi* de idealen van de democratie aanfluit.

I

Ik stel voor, bij wijze van inleiding en als raamwerk voor onze discussies, om een ruwe analytische cartografie te schetsen van het onderzoeksprogramma dat ik over de laatste twee decennia heb gevolgd op het kruispunt van deze drie thematieken, een programma waarvan mijn boeken *Urban Outcasts*, *Punishing the Poor* en *Deadly Symbiosis* tegelijkertijd het product en de synthese zijn. Deze boeken vormen een trilogie die de driehoek van stedelijke verandering aftast, met klasse, etniciteit en de staat als hoeken, en de weg baant voor een daadwerkelijk sociologische (her)conceptualisering van neoliberalisme. In die mate zelfs dat men eraan wint door ze samen te lezen, in volgorde of gelijktijdig, in zover dat ze mekaar complementeren en ondersteunen om, *in fine*, een model uit te tekenen over de her-configuratie van de schakels tussen staat, markt en burgerschap aan het begin van de eeuw. Een model dat men hopelijk kan generaliseren door redelijke transposities over de grenzen heen. Dit overzicht biedt de gelegenheid om een provisoire en beknopte balans op te maken van deze onderzoeken en hun inzetten te preciseren, maar ook om te signaleren hoe ik sleutelbegrippen van Pierre Bourdieu overnam (sociale ruimte, bureaucratisch veld, symbolische macht) om categorieën te verhelderen die vaak vaag blijven (zoals die van het getto) en nieuwe concepten smeedde waarmee de opkomst van het stedelijke precariaat en diens bestraffende management door de neoliberale Leviathan ontleed kunnen worden.

Elk volume van deze trilogie belicht één zijde van de ‘klasse-ras-staat’-driehoek⁴ en onderzoekt de impact van de derde hoek op de verhouding tussen de andere twee. En elk boek borduurt verder op de andere als empirische achtergrond en theoretische springplank.

1. *Urban Outcasts* stelt een diagnose van de opkomst van *gevoerde marginaliteit* in de stad, in het kielzog van de ineenstorting van het zwarte getto aan Amerikaanse zijde en de erosie van arbeidersdistricten in West-Europa, langs de as van ‘klasse-ras’ en afgegrensd door de hoek van staatsstructuren en overheidsbeleid.
2. *Punishing the Poor* traceert de ontwikkeling en toepassing van *bestrafende inperking* [*punitive containment*] als techniek voor het besturen van probleemgebieden en -bevolkingen langs de ‘klasse-staat’-as, gebrandmerkt door ethno-rationale en ethno-nationale breuklijnen.
3. *Deadly Symbiosis* ontrafelt de relatie van wederzijdse overlapping tussen *penalisering en racialisering als verwante vormen van oneer* en onthult hoe klassenongelijkheid de ‘staat-etniciteit’-as doorkruist.

Elk van deze boeken houdt zich met zijn eigen problematiek bezig en kan dus apart gelezen worden. Maar de argumenten die hen met mekaar verbinden, overstijgen elk van hen om een ruimere bijdrage te leveren, ten eerste aan een *comparatieve sociologie van de regulering van armoede en de (mis)vorming van het post-industriële precariaat* en, ten tweede, aan een *historische antropologie van de neoliberale Leviathan* (Wacquant, 2012). Ze bieden een manier aan om neoliberalisme te herdenken als een transnationaal politiek project, een ware ‘revolutie van bovenaf’ die niet herleid kan worden tot het naakte rijk van de markt (zoals zowel hun tegenstanders als voorvechters zouden willen), maar die noodzakelijkerwijze de institutionele middelen insluit die dit rijk helpen realiseren: namelijk een disciplinerend sociaal beleid (gebundeld in het begrip *workfare*) en de uitbreiding van het strafrechtelijke apparaat (wat ik *prisonfare* heb genoemd), zonder daarbij de *individuele verantwoordelijkheid* te vergeten die als de culturele lijm fungeert die de drie voornoemde componenten samenbindt (Wacquant, 2010a). Ik vat kort de sleutelargumenten van elk boek samen alvorens hun gemeenschappelijke theoretische fundering en hun onderling verbonden implicaties te belichten.

1. De politieke productie van gevoerde marginaliteit: het eerste boek, *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Urban Marginality*, belicht de vervlechting van

4 Ik gebruik de term ‘ras’ in de zin van *miskende etniciteit* [*denegated ethnicity*]: een principe van stratificatie en classificatie die een gradiënt van status stipuleert (gedefinieerd volgens afkomst, fenotype of een ander socio-cultureel kenmerk dat gemobiliseerd wordt met oog op sociale sluiting, zie Wacquant, 1997) die pretendeert in de natuur geworteld te zijn; of anders een paradoxale variant van etniciteit die beweert *niet* etnisch te zijn - een bewering die, *infeliciter*, sociologen elke keer onderschrijven wanneer ze het ‘ras en etniciteit’-duet aanhalen dat aan de grondslag ligt van de ethno-rationale ‘common sense’ in Engelstalige landen.

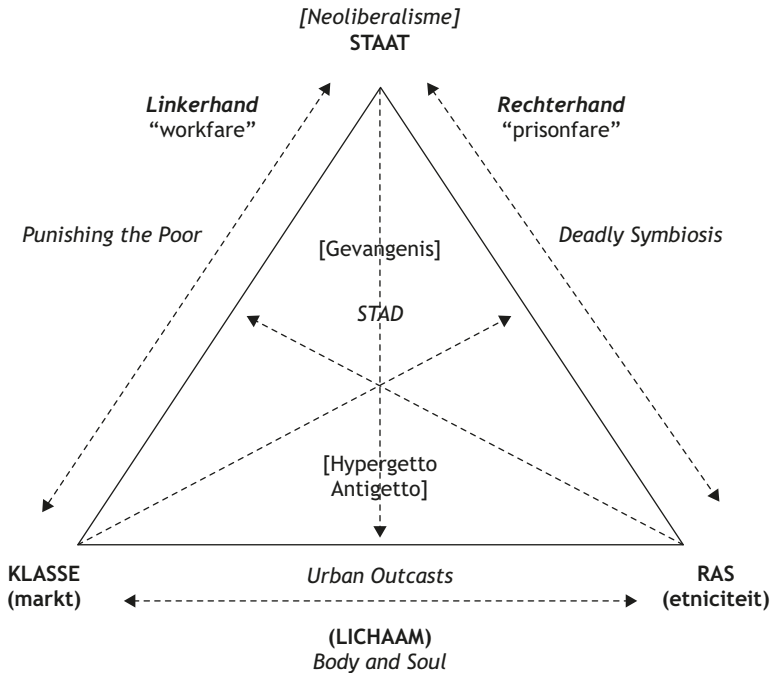
klasse en ras in de achtergestelde districten of *bas-quartiers* van de post-industriële metropool in diens fase van socio-ruimtelijke polarisering (Wacquant, 2008a). Ik beschrijf de plotselinge implosie van het zwarte Amerikaanse getto na het hoogtepunt van de burgerrechtenbeweging en schrijf deze toe aan de ommekeer in federaal en lokaal beleid na het midden van de jaren 70 - een veelzijdige verschuiving die David Harvey (1989) goed vat als een transitie '*from the managerial city to the entrepreneurial city*', maar eentje die een bijzonder virulente vorm aannam in de VS waar ze gepaard ging met een omvattende etnische backlash. Deze ommekeer versnelde de historische transitie van het *gemeenschapsgetto* [*communal ghetto*], dat alle zwarten bijeenbracht in een afgezonderde ruimte die hen tegelijkertijd opsloot en beschermde, naar het *hypergetto*, een desolaat territorium dat nu alleen de onstabiele fracties van de Afro-Amerikaanse arbeidersklasse bevat, die, als gevolg van de ontrafeling van het web van parallelle instellingen die het volledig ontwikkelde getto kenmerken (Wacquant, 2005a), blootgesteld zijn aan allerlei vormen van onzekerheid (economisch, sociaal, crimineel, sanitair, huisvesting enz.).

Ik contrasteer deze plotse erosie vervolgens met de langzame ontbinding van arbeidersdistricten [*working-class territories*] in de Europese Unie gedurende de periode van de-industrialisering. Ik toon aan dat stedelijke verwaarlozing zich volgens een verschillende logica voltrekt op de twee continenten: in de Verenigde Staten wordt ze bepaald door etniciteit, gemoduleerd door klassepositie na de jaren zestig en in de hand gewerkt door de staat; in Frankrijk en haar buurlanden heeft ze haar wortels in klasse-ongelijkheid, doorkruist met etniciteit (lees hier: post-koloniale immigratie) en deels afgewend door publieke actie. Hieruit volgt dan ook dat, verre van naar het socio-ruimtelijke type van het getto als instrument van etnische sluiting toe te drijven (Wacquant, 2011a), de achtergestelde wijken van Europese steden volop bezig zijn met zich er op alle dimensies van weg te bewegen, zo sterk zelfs dat we ze kunnen karakteriseren als *anti-gettos*.⁵

Ik verwerp dan ook de modieuze these van een trans-Atlantische *convergentie* van verpauperde districten volgens het model van het Afro-Amerikaanse getto en wijs daar-entegen op de *emergentie*, aan beide zijden van de Atlantische Oceaan, van een nieuw regime van armoede in de stad, gedreven door de fragmentering van loonarbeid, het terugrollen van sociale bescherming en territoriale stigmatisering. Ik concludeer dat de staat een sleutelrol speelt in zowel de maatschappelijke als ruimtelijke productie en distributie van stedelijke marginaliteit: het lot van het post-industriële precariaat blijkt economisch onder-gedetermineerd en politiek over-gedetermineerd, en dit is

5 Het lot van lage klasse, postkoloniale immigranten doorheen Europa is dat ze lijden onder het symbolische stigma [*taint*] dat verspreid wordt door het paniek-vertooeg van de 'getto-isering' - dat hen openlijk aanwijst als een bedreiging voor de nationale cohesie in elke samenleving - *zonder* dat ze daarbij de 'paradoxale voordelen' halen uit daadwerkelijke getto-isering, waaronder de primitieve accumulatie van sociaal, economisch en cultureel kapitaal in een aparte levensruimte, die het mogelijk maakt om hen een collectieve identiteit te verlenen en een vergrote capaciteit voor collectieve actie, in het bijzonder binnen het politieke veld.

evenzeer het geval in de VS als in Europa - nog een deuk in wat de Amerikaanse historicus en jurist Michael Novak (2008) 'de mythe van de "zwakke" Amerikaanse staat' heeft genoemd. Zodanig zelfs dat we dringend de structuren en de beleidsmaatregelen van overheden opnieuw centraal moeten plaatsen binnen de sociologie van de stad (waar Max Weber [1921, 1958] ze terecht situeerde) waar ze heersen over de dyadische verhoudingen tussen klasse en etniciteit aan de voet van de ruimtelijke structuur, zoals bovenaan in Figuur 1 wordt weergegeven.

Figuur 1. De 'fatale driehoek' van het stedelijke precariaat

2. Het straffende management van armoede als component van neo-liberalisme: hoe zal de staat reageren en omgaan met deze *gevoerde marginaliteit* die ze, paradoxaal genoeg, zelf gevoed en verankerd heeft via het huwelijk van economische 'de-regulering' en besparingen in sociale zekerheid? En hoe zullen, op hun beurt, de normalisering en intensifiëring van maatschappelijke onzekerheid in gebieden van stedelijke verwaarlozing bijdragen aan de contouren, de programma's en de prioriteiten van *publieke autoriteit* (ik gebruik opzettelijk deze uitdrukking)? Het tweerichtingsverkeer tussen klassentransformatie en staats hervorming in diens sociale en penale missies vormt het onderwerp van *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity* (Wacquant, 2009a, [in het Nederlands gepubliceerd als 'Straf de Armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid' bij EPO, 2006, DV]) die de linkerzijde vormt van de 'dodelijke driehoek' die het lot van het stedelijke precariaat bepaalt.

Overheidsmanagers hadden deze opkomende vorm van armoede kunnen 'socialiseren', door de collectieve mechanismen die deze aandrijven een halt toe te roepen; of ze hadden diens individuele symptomen kunnen 'medicaliseren'; in de plaats daarvan kozen ze voor een andere route, die van penaliseren. Op die manier werd er in de VS een nieuwe politiek en een nieuw beleid uitgevonden voor het management van stedelijke marginaliteit, via het huwelijk van restrictief sociaal beleid - met name door de vervanging van beschermende 'welfare' met verplichte 'workfare', waarbij bijstand afhankelijk wordt van iemands terbeschikkingstelling voor minderwaardig werk - en uitdijend penaal beleid - versterkt door de gelijktijdige verschuiving van rehabilitatie naar neutralisering als operante filosofie van bestraffing, gericht op verwaarloosde stedelijke gebieden (het Amerikaanse hypergetto, vervallen arbeidersbanlieues in Frankrijk, 'sink estates' in het VK, 'krottenwijk' in Nederland enz.) en aangeboden voor publieke verguizing via het vertoog van territoriale stigmatisering in de dualiserende metropool. Deze beleidsconstructie zal zich vervolgens verspreiden en muteren over nationale grenzen heen door middel van een proces van 'treasonous translation', overeenkomstig met de structuur van de sociale ruimte en de configuratie van het politiek-administratieve veld dat eigen is aan elk van de ontvangende landen.⁶

Punishing the Poor forceert drie breuken om drie centrale argumenten te ontwikkelen. De eerste breuk bestaat erin om misdaad los te koppelen van bestraffing om aan te tonen dat de eruptie van de strafstaat, en dus de grote comeback van de gevangenis (die rond 1975 als ten dode opgeschreven en gedoemd om te verdwijnen werd omschreven),⁷ geen antwoord is op criminele onzekerheid, maar op sociale

6 Diegenen die de relevantie van het workfare-regime van de VS voor niet-Angelsaksische landen in twijfel trekken, zouden Lodemel en Trickey's boek (2001), met de knappe titel *An Offer You Can't Refuse: Workfare in International Perspective*, moeten consulteren. Meer dan tien jaar geleden documenteerde dit boek reeds de algemene verschuiving in sociaal beleid van de rechten naar de plichten van diens recipiënten, de vermenigvuldiging van administratieve toegangsbepalingen en de contractualisering van bijstand, alsmede de intrede van verplichte werkprogramma's in zes landen van de Europese Unie. In zijn zorgvuldig overzicht van twee decennia van programma's van 'sociale bijstandsactivering', waarschuwt Barbier (2009: 30) tegen oppervlakkige veralgemeningen en beklemtoont hij het belang van internationale en intra-nationale variaties in hun architectuur en resultaten; maar hij erkent tevens dat, afgezien van het stimuleren van 'cost-containment', deze programma's deel uitmaken van een 'diepe ideologische transformatie' die overal aanleiding gaven tot 'een nieuwe "morele en politieke logica" verbonden met een moraliserend vertoog van "rechten en plichten"'. Voor een meer algemene discussie over de politiek-economische wortels en varianten van de 'workfare state', zie Peck (2001).

7 Toen Michel Foucault (1975) *Surveiller et Punir* publiceerde (twee jaar later vertaald als *Discipline and Punish*), was de internationale consensus onder analytici van de strafrechtelijke scene dat de gevangenis een voorbijgestreefde instelling in diskrediet was. Opsluiting werd unaniem gezien als een relikwie uit een vervlogen tijdperk van bestraffing dat gedoemd was om vervangen te worden door alternatieve en intermediaire sancties binnen de 'ge-

onzekerheid, voortgebracht door de precarisering van loonarbeid, en op de etnische angsten die gegeneerd werden door de destabilisering van gevestigde statushiërarchieën (verbonden met de ineenstorting van het zwarte getto in de Verenigde Staten en van de vestiging van immigrantenpopulaties en de voortschrijdende, supranationale integratie in de Europese Unie). De tweede breuk is om in één en het hetzelfde model zowel de veranderingen in strafbeleid als de permutaties van sociaal beleid op te nemen, domeinen die gewoonlijk apart worden gehouden, zowel binnen de visies van de overheid als die van de wetenschap. Deze twee vormen van beleid zijn immers wederzijds verstrengd: ze zijn gericht op dezelfde bevolkingsgroepen die gevangen zitten in de barsten en kloven van de gepolariseerde socio-ruimtelijke structuur; ze maken gebruik van dezelfde technieken (individuele dossiers, toezicht, vernedering en gegradeerde sancties) en volgen dezelfde morele filosofie van behavioristisch individualisme; en de panoptische en disciplinaire doeleinden van de eerste neigen ernaar de laatste te besmetten. Om deze integratie te bewerkstelligen, maak ik gebruik van Bourdieu's (1993) concept van het 'bureaucratische veld', dat me ertoe brengt om de klassieke these van Piven en Cloward ([1971] 1993) over 'het reguleren van armen' via publieke bijstand te herzien: voortaan sluiten de Linkerhand en de Rechterhand van de staat zich in mekaar om de 'dubbele bestraffende regulering' van de onstabiele fracties van het post-industriële proletariaat te bewerkstelligen.

De derde breuk bestaat uit het beëindigen van de steriele confrontatie tussen de voorvechters van economische benaderingen, geïnspireerd door Marx en Engels, die crimineel recht construeren als een *instrument van klassendwang* dat toegepast wordt in relatie tot de fluctuaties van de arbeidsmarkt, en de culturalistische benaderingen die afgeleid zijn van Émile Durkheim, die bestraffing als een *taal* zien die helpt om grenzen te trekken, sociale *solidariteit* doet heropleven en uiting geeft aan de gedeelde overtuigingen die de burgerlijke *gemeenschap* grondvesten. Het volstaat, dankzij het concept van bureaucratisch veld, om *de materiële en symbolische momenten van elk publiek beleid samen te brengen* om in te zien dat bestraffing perfect de beide functies van controle en communicatie kan vervullen, tegelijkertijd of opeenvolgend, en dus op geconcentreerde wijze in het expressieve en instrumentele register kan opereren. Sterker nog, een van de onderscheidende kenmerken van neoliberale penalisering is diens teratologische accentuering van haar missie van figuurlijke uitdrijving

meenschap' (dit waren de hoogdagen van de zogenaamde 'anti-institutionele' beweging in de psychiatrie en van de mobilisering voor 'decarceration' in de penologie). Foucault (1977: 358, 354, 359) beklemtoonde zelf dat 'de specificiteit van de gevangenis en haar rol als zegel [seal] hun *raison d'être* aan het verliezen zijn' met de verspreiding van carcerale disciplines 'doorheen de volledige dikte van het sociale lichaam' en de wildgroei van agentschappen die gericht zijn op 'het uitoefenen van een normaliserende macht'. Sindsdien, en tegen alle verwachtingen in, is de opsluitingsgraad praktisch overal geëxplodeerd: verviervoudigd in de Verenigde Staten en verdubbeld in Frankrijk, Italië en Engeland; verviervoudigd in Nederland en Portugal en met een zesvoud toegenomen in Spanje.

van gevaar en vervuiling uit het sociale lichaam, zelfs ten koste van een rationele vorm van misdadaadcontrole, zoals geïllustreerd wordt door de hysterische heropleving van de bestraffing en supervisie van seksuele misdadigers in de meeste geavanceerde samenlevingen.

Ik besluit *Punishing the Poor* door mijn model van penalisering als politieke techniek voor het management van stedelijke marginaliteit te contrasteren met Michel Foucaults (1979) karakterisering van de ‘disciplinaire samenleving’, David Garlands (2001) these over de opkomst van een ‘culture of control’ en de visie van neoliberal beleid zoals verkondigd door David Harvey (2005). Op die manier toon ik aan dat de expansie en ophemeling van de straffende arm van de staat (gefocusd op de gevangenis in de Verenigde Staten en geleid door de politie binnen de Europese Unie) geen onverklaarbare afwijking of corruptie van het neoliberalisme is, maar, integendeel, er een constitutief bestanddeel van vormt. Net als aan het einde van de 16de eeuw, de ontluikende moderne staat tegelijkertijd de armenzorg en penale opsluiting innoveerde om de toevloed van zwervers en bedelaars in te dijken die de handelssteden van Noord-Europa overspoelden (Lis & Soly, 1979; Rusche & Kirchheimer, [1939] 2003), breidde de neoliberale staat aan het einde van de 20ste eeuw haar politie-, gerechtelijk en gevangenisapparaat uit en paste ze dit toe om de onrusten te stelpen, die veroorzaakt werden door de verspreiding van sociale onzekerheid onderaan de ladder van klassen en plaatsen; en ze spreidde het opzichtige spektakel van *law-and-order pornografie* tentoon om de autoriteit van een overheid te herbevestigen, die aan legitimiteit inboette door te verzaken aan haar traditionele taken van sociale en economische bescherming.

3. De transformatieve synergie tussen racialisering en penalisering: het crescendo van gevorderde marginaliteit en de wending naar diens bestraffende inperking zijn beide sterk gestimuleerd en doorkruist door etnische divisies, geworteld in the ‘zwart/blank’ tegenstelling in de VS en opgehangen aan de breuklijn ‘autochtoon/post-koloniale vreemdeling’ in West-Europa (waarbij bepaalde categorieën, zoals de Roma, als quasi-vreemdelingen worden behandeld, zelfs in hun thuislanden). Deze etnische inflectie functioneert op indirecte wijze, via de bissectrice van de ‘klasse-ras-staat’-hoek getoond in *Figuur 2*, maar ook rechtstreeks, via de tweerichtingsverhouding tussen etnicisering [*race-making*] en staatsvorming.

De synergetische band tussen etno-rationale breuklijnen en de ontwikkeling van de strafstaat is het meest netelige probleem van deze reeks onderzoeken, zowel om te formuleren als om op te lossen, en dit omwille van verschillende redenen.⁸ Ten eer-

8 Het concept ‘synergie’ (afkomstig van het Grieks *syn*, samen, en *ergon*, werk) vat heel goed de idee dat racialisering en penalisering gezamenlijk opereren om staats-para’s te produceren, in de wijze waarop twee symbolische organen samen inwerken op het functioneren van het sociale lichaam. Toen Émile Littré het begrip introduceerde in zijn *Dictionnaire de la langue Française* (1872-1877), traceerde hij diens oorsprong tot de fysiologie en defini-

ste is de studie van etnische dominantie een conceptueel moeras waar politieke profilering [*posturing*] en morele klaagzang het al te vaak halen van analytische precisie en de kwaliteit van het empirische materiaal (Wacquant, 1997). Vervolgens, de kans om af te glijden naar de logica van het proces, de aartsvijand van de sociologische redenering, die al groot is wanneer je met de glibberige en beladen term ‘racisme’ te maken hebt, verdubbelt in dit geval, aangezien we te maken hebben met een instelling - het strafrecht - wiens officiële opdracht het is om schuldordelen te vellen. Ten derde, om de huidige band tussen ras en publieke macht te begrijpen, moet men vier eeuwen teruggaan, naar de oprichting van de Amerikaanse kolonie die de Verenigde Staten zou worden, zonder daarbij in de valkuil te trappen die het heden tot de inerte en onontkoombare ‘nalatenschap’ [*legacy*] maakt van een schaamtevol verleden dat nog steeds op boetedoening wacht. Ten slotte, aangezien etno-rationale divisie geen ding is, maar een activiteit (en bovendien een symbolische activiteit, een geobjectiveerde en belichaamde verhouding), is het niet vaststaand en constant; het ontwikkelt met pieken en sprongen doorheen de geschiedenis en juist in functie van de operationele modus van de staat als ultieme symbolische macht. Deze problemen verklaren waarom ik dit boek tot tweemaal toe heb teruggeroepen bij de uitgever om het van begin tot einde te herwerken (en dus ook waarom u het zelfs nu enkel kan beoordelen via de artikels die voorlopige en preliminaire versies van de belangrijkste hoofdstukken vormen).

Deadly Symbiosis toont aan hoe etno-rationale breuklijnen bestraffing vergemakkelijken en versterken en hoe, op zijn beurt, de opkomst van de strafstaat etniciteit vormgeeft als een instrument van classificatie en stratificatie, door ‘zwart-zijn’ te verbinden met boosaardig gevaar en door de Afro-Amerikaanse bevolking te splitsen langs een juridische gradiënt (Wacquant 2005b). De argumentatie verloopt in drie fases die ons naar drie continenten voert. In de eerste fase reconstrueer ik de historische keten van de vier ‘bijzondere instellingen’ die opeenvolgend een rol hebben gespeeld in de definiëring en opsluiting van zwarten doorheen de Amerikaanse geschiedenis⁹: slavernij van 1619 tot 1965, het regime van etnisch terrorisme in het Zuiden dat bekend staat als ‘Jim Crow’ van de jaren 1890 tot 1965, het getto van de Fordistische metro-

eerde het als ‘gezamenlijke actie of inspanning tussen verschillende organen [of] verschillende spieren. De verbinding tussen verschillende organen om een functie te bewerkstelligen.’

- 9 Het loont om in herinnering te brengen dat de sociale en wettelijke toekenning tot de categorie ‘zwarte’ in de Verenigde Staten afhangt van de genealogische afstamming van een slaaf die uit Afrika geïmporteerd werd en *niet* van fysiek uitzicht, en dat dit op magische wijze etno-rationale mix (die het geval is voor de overgrote meerderheid van personen die als zwart beschouwd worden) ‘uitwist’, via strikte toepassing van het principe van ‘hypo-afstamming’ [*hypodescent*] waarbij het kind van een gemengd koppel tot de als inferieur beschouwde categorie wordt gerekend. Deze symbolische configuratie, die de extreme ruimtelijke en maatschappelijke afzondering van Afro-Amerikanen in hun eigen samenleving voorafschaduwde, is vrijwel uniek in de wereld (Davis, 1991).

pool in het Noorden van 1915 tot 1968 en, ten slotte, het hybride systeem dat voortvloeit uit de wederzijdse vervlechting van het hypergetto en het over-ontwikkelde [*hypertrophic*] gevangenisstelsel. Ik toon aan dat de enorme inflatie in de opsluiting van zwarten uit de *laagste klasse* vanaf 1973 (de zwarte bourgeoisie heeft deze penale expansie tegelijkertijd *gesteund* en ervan *geprofiteerd*, wat volstaat om de contra-evangelische these van een nakende ‘New Jim Crow’ te ontcrachten) samenvalt met de ineenstorting van het getto als etnische container en het daaropvolgende uitwerpen van het penale vangnet in en omheen diens restanten. Dit gevangenisnet werd versterkt door twee convergerende reeksen van veranderingen die, enerzijds, het getto ‘ver-gevangenis-t’ [*prisonized*] hebben en, anderzijds, de gevangenis ‘gettoiseerden’ [*ghettoized*], zodat er zich tussen hen een drievoudige relatie van functionele vervanging, structurele homologie en cultureel syncretisme heeft uitgekristalliseerd (Wacquant 2001). De symbiose tussen het hypergetto en de gevangenis bestendigt de socio-economische marginaliteit en het symbolische stigma van het zwarte, stedelijke sub-proletariaat; het blaast de betekenis van ‘ras’ nieuw leven in en het hervormt burgerschap door het spuien van een geracialiseerde publieke cultuur die criminelen denigreert.

Ik breid dit model vervolgens uit om de grootschalige over-opsluiting van post-koloniale immigranten in de Europese Unie in rekenschap te brengen, een over-opsluiting die in de meeste lidstaten hoger is dan die van zwarten aan de andere kant van de Atlantische Oceaan - een onthullend, maar weinig bekend feit dat Europese criminologen ofwel over het hoofd zien, ofwel ontkennen (Wacquant, 2005c). Het selectieve viseren en opsluiten van vreemden uit de voormalige [koloniale] rijken van het Westen neemt de twee complementaire vormen aan van interne of externe ‘transportering’, zuivering via opsluiting [*carceral expurgation*] en geografische verbanning (gedramatiseerd in de bureaucratisch-journalistieke ceremonie van de ‘charter vlucht’). Deze zijn aangevuld met de snelle ontwikkeling van een immens netwerk van detentiecentra, gereserveerd voor irreguliere migranten, en met agressieve maatregelen van opsporing en uitsluiting die informaliteit onder deze immigranten aanzwengelen en de ‘misrule of law’ normaliseren doorheen het continent, alsmede in de uitsturende landen via de ‘externalisering’ van programma’s van immigratie en asielcontrole (Broeders & Engbersen, 2007; Ryan & Mitsilegas, 2010). Al deze maatregelen zijn erop gericht om de vastberadenheid van de autoriteiten te demonstreren en de grens te bekrachtigen tussen een ‘zij’ en een Europees ‘wij’ die zich op pijnlijke wijze uitkristalliseert.¹⁰ De *penalisering, racialisering en depolitisering van stedelijke onrusten* die samengaan met gevorderde marginaliteit verlopen dus gelijktijdig en versterken mekaar in een circulaire nexus op het Europese continent net als in de Verenigde Staten.

10 De beruchte speech die Nicolas Sarkozy in juli 2010 in Grenoble gaf, biedt een even hyperbolische als bizarre illustratie van deze logica van symbolische segmentering en verguizing via bestraffing. Gebrand om zijn verloren geloofwaardigheid over het thema van openbare

Dezelfde logica is aan het werk in Latijns-Amerika, waar ik de lezer op het einde mee naar toe neem om te doorgronden hoe de militarisering van armoede in de Braziliaanse metropool de fundamentele logica van bestraffing onthult (Wacquant, 2008b). In een context van extreme ongelijkheden en toenemend straatgeweld, gesteund door een patrimoniale staat die dagdagelijkse discriminatie op basis van klasse en huidskleur samen met ongebreidelde brutaliteit van de politie toelaat, en rekening houdend met de weerzinwekkende omstandigheden van opsluiting, staat de bestraffende beteugeling van de inwoners van de aftakelende *favelas* en gedegradeerde *conjuntos* synoniem voor hun behandeling als *vijanden van de natie*. En het staat garant voor het aanzwengelen van misprijzen voor de wet en het frequente misbruik van penale macht, die we inderdaad over heel Zuid-Amerika kunnen waarnemen als antwoord op de nauw verbonden stijging van ongelijkheid en marginaliteit (Müller, 2012). Deze Braziliaanse excursie bevestigt dat de bestraffende vector steeds heel selectief toeslaat, waarbij het met structurele prioriteit die categorieën treft die dubbel gedomineerd zijn, enerzijds in de materiële orde van klasse en anderzijds in de symbolische orde van status [*honour*].

II

Dit brengt me bij de theoretische inspiratie voor mijn werk, die niet altijd even duidelijk waargenomen wordt door mijn lezers (tenzij eerder vaag of oppervlakkig), terwijl deze toch de sleutel biedt om de globale samenhang te begrijpen van een reeks onderzoeken die, zonder deze sleutel, eerder fragmentarisch [*dispersed*] of zelfs geïsoleerd kunnen overkomen. Om de driehoekige verhoudingen te begrijpen tussen klassenherstructurering, ethno-rationale breuklijnen en staatsvorming in het tijdperk van triomfantelijk neoliberalisme, heb ik een aantal concepten overgenomen die ontwik-

veiligheid te herstellen, verklaarde het Franse staatshoofd officieel de 'oorlog aan dealers en overtreders' en kondigde hij de benoeming aan van een harde politiechef tot de post van lokale prefect. Hij trok een rechtstreeks verband tussen ongewenste vreemdelingen en criminaliteit (hoewel het incident dat aanleiding gaf voor zijn speech enkel Franse staatsburgers betrof), zonderde hen uit voor de volle toorn van de staat en schreef uitgebreide en expliciet discriminerende sancties door het gerechtelijke apparaat voor (zo stelde hij voor om, bovenop verplichte minimumstraffen, het burgerschap af te nemen van 'Franse burgers die minder dan 10 jaar genaturaliseerd zijn', als ze veroordeeld zijn voor misdaden tegen de politie - een maatregel die in flagrante tegenspraak is met de Franse grondwet en Europese verdragen). En hij lanceerde een politiecampaagne om 'illegale Roma-kampen' te ontmantelen en hun bewoners *en masse* te verdrijven om op die manier het aantal arresten op te drijven en beeldmateriaal voor het avondjournaal te bezorgen. Deze opflakking van *law-and-order pornomanie* leverde Frankrijk het hevige diplomatieke protest van Roemenië en Bulgarije op, officiële berispingen en de dreiging van sancties door de Europese Unie en wijdverspreide internationale verwijten (van het Vaticaan, de VN enz.).

keld werden door Pierre Bourdieu (1997) en deze toegepast op nieuwe fronten - marginaliteit, etniciteit, penalisering - van het microniveau van individuele aspiraties en interpersoonlijke interacties in het dagdagelijkse leven over het mesoniveau van sociale strategieën en stedelijke constellaties tot het macro-sociologische niveau van staatsvormen (zie Figuur 2 hieronder):

- *symbolische macht* is 'de macht om het vanzelfsprekende in het leven te roepen door het uit te spreken, om mensen te doen zien en geloven, om het beeld van de wereld te bevestigen of te veranderen en daarmee het handelen ten opzicht van deze wereld' (Bourdieu, 1991: 170). Het belicht marginaliteit als sociale liminaliteit (die zich afwisselend in burgerlijke onzichtbaarheid of hyperzichtbaarheid vertaalt), bestraffing als staats-verwerping [*abjection*] en racialisering als cognitief gefundeerd geweld. Meer algemeen toont het hoe overheidsmaatregelen bijdragen aan de productie van de stedelijke realiteit door hun activiteiten van officiële classificatie en categorisering (een Frans voorbeeld is de uitvinding van het begrip 'gevoelige wijk' en de kwalijke gevolgen die dit opwekte, niet enkel met betrekking tot het gedrag van overheidsbureaucraten, de media en bedrijven, maar ook onder de bewoners van de gebieden die op deze wijze gedenigreerd werden, alsmede op hun bureaus);
- *bureaucratisch veld* verwijst naar de concentratie van fysiek geweld, economisch kapitaal, cultureel kapitaal en symbolisch kapitaal (met, in het bijzonder, de monopolisering van juridische macht) die 'de staat als de houder van een soort meta-kapitaal vestigen' en die deze toelaten om de architectuur en het functioneren van de uiteenlopende 'velden' te beïnvloeden die samen de structuur van een gedifferentieerde samenleving vormen (Bourdieu, 1993: 52). Het duidt het web van administratieve agentschappen aan die tegelijkertijd samenwerken om officiële identiteiten te bekrachtigen en concurreren om sociale activiteiten te reguleren en publieke autoriteit uit te voeren. Bureaucratisch veld plaatst de schijnwerper op de verdeling (of niet) van publieke goederen en laat ons toe om maatschappelijk beleid en straffend beleid samen te brengen, om hun relaties van functionele substitutie of kolonisering te detecteren en op die manier hun convergerende evolutie te reconstrueren als de uitkomst van conflicten over en binnen de staat, waarbij diens beschermende (vrouwelijke) pool wordt opgezet tegen diens disciplinerende (mannelijke) pool; conflicten over de definitie en behandeling van 'maatschappelijke problemen' waarvan verwaarloosde buurten zowel de broeihaard als het punt van fixatie van vormen;
- *sociale ruimte* is de multi-dimensionele 'structuur van tegenstelling van sociale posities', gekenmerkt door hun 'wederzijdse externaliteit', relatieve afstand (dicht of ver) en hiërarchische ordening, volgens de twee fundamentele coördinaten van het totale volume van kapitaal dat actoren bezitten en de samenstelling van hun hulpbronnen, dat wil zeggen, het 'relatieve gewicht' van 'de meest efficiënte differentiatie-principes', namelijk economisch en cultureel kapitaal (Bourdieu, 1994: 20-22). Als de 'onzichtbare werkelijkheid' - niet reduceerbaar tot waarneembare interacties - die 'de praktijken en voorstellingen van actoren organiseert', laat

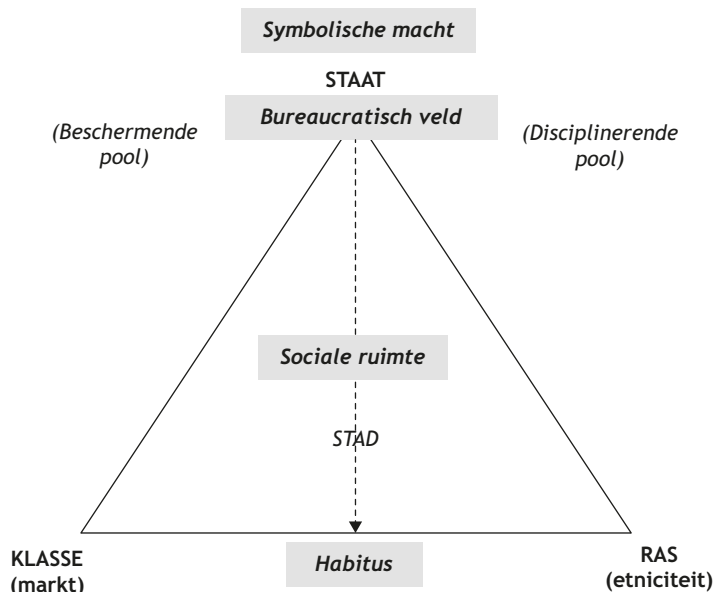
de sociale ruimte ons toe om de verdeling van efficiënte hulpbronnen in kaart te brengen (Bourdieu, 1994: 25), die de levenskansen op de verschillende niveaus van de stedelijke hiërarchie bepalen om dan, vervolgens, de gelijkenissen - of, zelfs, disjuncties - tussen de symbolische, sociale en fysieke structuren van de stad af te tasten; en ten slotte

- *habitus*, gedefinieerd als het systeem van sociaal geproduceerde ‘schema’s van waarneming, beoordeling en handeling die ons toelaten om de daden van praktische kennis te bewerkstelligen’ (Bourdieu, 1997: 200) en ons begeleiden doorheen de sociale wereld, dwingt ons om de lijfelijke ervaring van actoren terug in de analyse te introduceren - en marginaliteit, racialisering en opsluiting zijn in de eerste plaats *lichamelijke beperkingen* [*bodily constraint*], die zich het meest intens manifesteren *intus et in cute*. Het helpt ons de aandacht te vestigen op ‘de psychosomatische actie, die vaak gepaard gaat met emotie en lijden’, waarlangs mensen sociale conditioneringen en sociale grenzen internaliseren, zo dat het arbitraire karakter van instellingen weggewist wordt en hun oordelen geaccepteerd worden (Bourdieu 1997: 205).¹¹ Het nodigt ons uit om empirisch te onderzoeken, in plaats van simpelweg te postuleren, hoe sociale structuren vertaald worden in levende realiteiten, door zich te sedimenteren in gesocialiseerde organismen in de vorm van disposities van handeling en uitdrukking. Zulke disposities neigen ernaar om de instellingen die hen produceerden te valideren en te reproduceren of, omgekeerd, deze in twijfel te trekken en te veranderen, afhankelijk van of deze disposities overeenstemmen dan wel afwijken van de institutionele patronen die ze tegenkomen.

Er is, bovendien, een relatie van logisch gevolg en een recursieve causale keten die tussen deze verschillende niveaus loopt (zoals aangegeven in Figuur 2)¹²: zo drukt symbolische macht zijn stempel op de sociale ruimte via het verlenen van autoriteit en het vormgeven van de verdeling van hulpmiddelen onder de verschillende relevante categorieën van actoren.

11 Het is onthullend dat Bourdieu (1997: 205) de sleutelpassage van Franz Kafka’s (1914) *In de Strafkolonie* aanhaalt, waarin de straf van veroordeelde op zijn lichaam wordt gekerfd door een martelmachine, als groteske variatie op wat hij de ‘wrede mnemotechniek’ noemt waarlangs groepen het arbitraire naturaliseren dat aan hun basis ligt. Deze scene brengt ons op het punt waar de materieel-symbolische speer van de strafstaat het lichaam van de overtreder bejegend en doorboort in een officiële daad van radicale schending [*desecration*] die resulteert in fysieke vernietiging: de burger zal enkel bestaan binnen de historische sfeer [*ambit*] van de wet.

12 Voor een meer volledige discussie van de interne relaties tussen deze verschillende concepten, die de barycentrische rol van symbolisch kapitaal in zijn verschillende gedaanten beklemtoont, zie Bourdieu & Wacquant (1992).

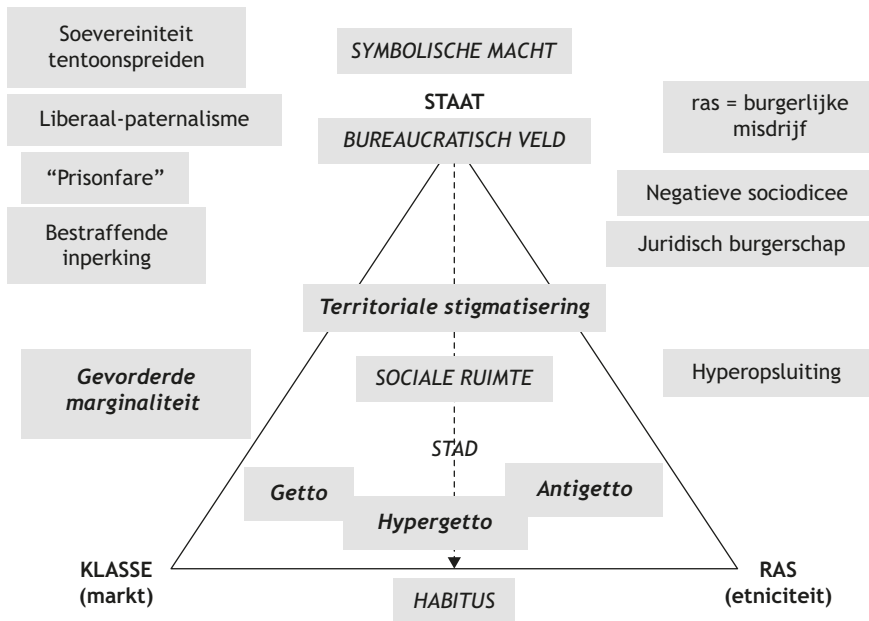
Figuur 2. De achterliggende theoretische architectuur

Het bureaucratische veld valideert of wijzigt deze verdeling door het bepalen van de ‘wisselkoers’ tussen de verschillende vormen van kapitaal die deze actoren bezitten. Met andere woorden, we kunnen de organisatie van stedelijke hiërarchieën niet begrijpen, net zo min als de mate waarin deze al dan niet geracialiseerd zijn, zonder in onze verklarende vergelijking *de staat als stratificerend en classificerend orgaan* op te nemen. Op zijn beurt wordt de structuur van de sociale ruimte geobjectiveerd in de gebouwde omgeving (denk aan gesegregeerde residentiële buurten en de ongelijke verdeling van voorzieningen over districten) en belichaamd in de cognitieve, affectieve en instinctieve [*conative*] categorieën die de praktische strategieën van actoren in het dagdagelijkse leven sturen, in hun sociale kringen, op de arbeidsmarkt, in hun relaties met publieke diensten (politie-ambtenaren, bijstandsorganisaties, huisvestings- en fiscale autoriteiten, enz.) en dus hun subjectieve verhouding met de staat vormgeven (die een integraal onderdeel is van de objectieve realiteit van diezelfde staat). De causale keten kan vervolgens van beneden naar boven gevolgd worden: habitus stuwt de handelingslijnen die de structuren van de sociale ruimte bekrachtigen of veranderen; en het collectieve in mekaar haken [*meshing*] van deze lijnen bevestigt of daagt op zijn beurt de grenzen, programma’s en prioriteiten van de staat en haar categorisaties uit.

Het is dit conceptuele raderwerk dat de schakel vormt tussen de etnografie van boksen die gepresenteerd wordt in mijn boek *Body and Soul* (Wacquant, [2000] 2004) en de institutionele vergelijking die aan de basis ligt van *Urban Outcasts*. In mijn ogen vormen deze boeken de twee zijden van eenzelfde onderzoek naar de structuur en ervaring van marginaliteit (zoals aangegeven aan de onderkant van Figuur 1), benaderd vanuit twee verschillende, maar complementaire perspectieven: *Body and Soul*

biedt een vleeselijke antropologie [*carnal anthropology*] van een lijfelijk ambacht *in* het getto, een soort fenomenologische dwarsdoorsnede, vanuit het standpunt van de ‘signifying agent’ die zo dierbaar is voor de pragmatisten, ingebed in een stukje dagdagelijks leven, zoals gezien van binnenuit en van onderaan; terwijl *Urban Outcasts* een analytische en comparatieve macrosociologie *van* het getto presenteert, geconstrueerd van buiten en boven de leefwereld die het omschrijft.¹³

Ik gebruik deze begrippen als zo vele theoretische hendels [*levers*] om concepten te fabriceren, die me toelaten om nieuwe vormen van stedelijke marginaliteit te ontdekken, om staatsactiviteiten te identificeren die erop gericht zijn om deze [marginaliteit] stroomopwaarts te produceren en stroomafwaarts te remediëren en, van daaruit, om opkomende vectoren van ongelijkheid op te meten [zoals die zich aftekenen] in de dualiserende metropool ten tijde van groeiende sociale onzekerheid (zie Figuur 3).

Figuur 3. De centrale ontwikkelde concepten

13 Een gedetailleerde analyse van de overlevingsstrategieën van de ‘hustler’ in de roekeloze (*predatory*) straathoekeconomie (Wacquant, [1992] 1998) en de normatieve twist en praktische druk die het hypergetto op het huwelijk uitoefent (Wacquant, 1996) zijn twee van de meerdere raakvlakken tussen deze twee niveaus en modi van analyse: in beide van deze case-studies waren mijn voornaamste informanten tevens bokkers. Op gelijkaardige wijze boden de langdurige juridische verwickelingen van mijn beste vriend en ‘ring buddy’ in de Woodlawn Boys Club mij een levend analyse-instrument van de relaties tussen marginaliteit en bestrafing in biografisch tempo en op micro-sociologisch niveau.

Dus, in *Urban Outcasts* steun ik op het begrip van sociale ruimte om het trio *getto/hypergetto/anti-getto* te introduceren en om de socio-ruimtelijke vormen te ontleden die de meest verpauperde en gestigmatiseerde bevolkingsgroepen bevatten, diegenen die gevangen zijn onderaan de ladder van plaatsen die samen de stad vormen. Via een huwelijk tussen Bourdieu's (1991) theorie van symbolische macht en Goffmans (1964) analyse van het management van 'spoiled identities', ontwikkel ik het concept *territoriale stigmatisering* om aan te tonen hoe, door de bemiddeling van cognitieve mechanismen die op verschillende eng verweven niveaus opereren, de ruimtelijke devaluatie (*denigration*) van verwaarloosde buurten zowel de subjectiviteit en sociale banden van hun bewoners beïnvloedt, net als het overheidsbeleid dat deze buurten vormgeeft.¹⁴ Trouw aan de voorschriften van Bachelards epistemologie, ontwikkel ik een ideaaltypische schets van het nieuwe regime van *gevorderde marginaliteit* (zo genoemd omdat deze niet residueel, cyclisch of transitioneel is, maar organisch verbonden met de meest geavanceerde sectoren van de hedendaagse politieke economie, en in het bijzonder met de financialisering van kapitaal) die een nauwkeurig analytisch rooster biedt voor internationale vergelijkingen.

In *Straf de Armen* en een reeks afgeleide artikels, ontwikkel ik het begrip van 'prisonfare' via een conceptuele analogie met dat van 'welfare' om het raamwerk van beleidsmaatregelen aan te duiden - dat categorieën, bureaucratische instellingen, actieplannen en legitimerende vertogen omvat - die pretenderen stedelijke kwalen op te lossen door het activeren van de rechterlijke arm van de staat, eerder dan diens maatschappelijke en menselijke diensten. Ik beargumenteer dat *punitive containment* een veralgemeende techniek is voor de controle van gemarginaliseerde categorieën, die de vorm kan aannemen van een verwijzing naar een verpauperd district of een eindeloze circulatie doorheen de penale circuits (politie, rechtbank, gevangenis en hun organisatorische tentakels: voorwaardelijke hechtenis, strafrechtelijke databanken enz.). Ik beschrijf het opkomende beleidsapparaat [*policy contraction*] - dat steunt op een dubbele regulering van de armsten via disciplinerende 'workfare' en neutralizerende 'prisonfare' - als 'liberaal-paternalistisch' aangezien het de doctrine van *laissez-faire* et *laissez-passer* toepast bovenaan de klassenstructuur, ten opzichte van de bezitters van economisch en cultureel kapitaal, maar zich daarentegen inmengt en toezicht houdt onderaan die structuur, wanneer het erop aankomt om de maatschappelijke turbulenties tegen te houden die voortvloeien uit de normalisering van sociale onzekerheid en de groei in ongelijkheden. Dit apparaat is onlosmakelijk verbonden met de oprichting van een *Centauro-staat*, die een radicaal verschillend gezicht laat zien aan

14 Dit concept is sindsdien theoretisch ontwikkeld en empirisch uitgebreid over drie continenten, zie Wacquant (2007, 2010b, 2010f), het onderzoek dat uitgevoerd wordt in het kader van het internationale en interdisciplinaire netwerk <advancedurbanmarginality.net> en de selecte bibliografie die werd opgesteld door Slater, Virgilio Pereira en Loïc Wacquant voor het themanummer van *Environment & Planning* over het thema 'Territorial Stigmatization in Action' (2014).

de twee uiteinden van de hiërarchie van klassen en plaatsen, en dat in overtreding van de democratische norm die vereist dat alle burgers op dezelfde manier worden behandeld. Diens bestuurders gebruiken de 'War on crime' als een bureaucratisch theater dat erop gericht is om hun autoriteit te herbevestigen en de 'soevereiniteit' van de staat tentoon te spreiden, op hetzelfde moment dat die soevereiniteit wordt aangetast door de ongebreidelde mobiliteit van kapitaal en door de juridisch-economische integratie binnen supranationale politieke systemen.

In *Deadly Symbiosis*, stel ik voor om de verleidelijke, maar misleidende idee van 'massa-opsluiting' [*mass incarceration*] - die momenteel de publieke en wetenschappelijke debatten over samenleving en gevangenis in de VS omkadert en beperkt (ik gebruikte het zelf, eerder roekeloos, in mijn publicaties tot 2006) - te vervangen door het meer verfijnde concept van 'hyper-opsluiting' [*hyperincarceration*] om daarmee de *extreme selectiviteit van penalisering* volgens klassenpositie, etnisch lidmaatschap, burgerlijke status en woonplaats te beklemtonen - een selectiviteit die een basisbestanddeel (en geen toevallig kenmerk) is van het beleid van het straffende management van armoede (Wacquant, 2011b: 218-219). Ik breng in herinnering dat bestraffing niet enkel een directe indicator van solidariteit is en een politieke kerncapaciteit van de staat, zoals Émile Durkheim meer dan een eeuw geleden reeds opmerkte in *De la division du travail social* ([1893] 2007): het is ook een paradigma van publieke oneer, toegebracht als sanctie voor individuele morele, en dus burgerlijke, 'tekortkoming' [*demerit*].

Dit brengt me ertoe om bestraffing als een operator van *negatieve sociodicee* te kenschetsen: via zijn dagdagelijkse functioneren, meer nog dan via de schandalen die het afwisselend ontketent en bedaart (Garapon & Salas, 2006), produceert het strafrecht een institutionele rechtvaardiging voor het lot van het precariaat onderaan de sociale ladder, een rechtvaardiging die de *positieve sociodicee* van de voorspoed van de dominante klasse echoot, die voortvloeit uit de verdeling van getuigschriften van elite-universiteiten op basis van 'verdienste' bovenaan diezelfde ladder.¹⁵ Penale sancties en hun officiële registratie in juridische dossiers of 'rap sheets' (*casier judiciaire* in Frankrijk, *Führungszeugnis* in Duitsland, *strafblad* in Nederland, enz.) fungeren op de wijze van 'omgekeerde diploma's' [*inverse degrees*]: ze bieden een publieke getuigenis van de onwaardigheid van hun dragers en dragen bij aan de dagdagelijkse beperking van hun levenskansen, wat zich onthult in de amputatie van sociale en huwelijksbanden, de huisvestingskansen, de beroepsmogelijkheden en de inkomens van 'ex-boeven' in bijna elke moderne samenleving. Het volstaat dan ook om 'ras als burgerlijk misdrijf' [*race as civic felony*] (Wacquant, 2005b) te construeren om de diepe

15 Ik neem hier de dualiteit van 'theodicee' over zoals voorgesteld door Max Weber ([1915] 1948) in zijn *Social Psychology of the World Religions* waarin hij doctrines contrasteert die 'de externe en innerlijke belangen van alle heersers' valideren (*Theodizee des Glückes*) met diegenen die het lijden van 'sociaal onderdrukte strata' rationaliseren en legitimeren (*Theodizee des Leidens*).

verwantschap te ontdekken - die meer is dan een gelijkenis of affiniteit, zelfs een 'Wahlverwandschaft' à la Weber - tussen racialisering en penalisering: beiden impliceren een amputatie van iemands sociale wezen die gevalideerd wordt door de hoogste symbolische autoriteit. Etnische categorisering en juridische sancties produceren 'staats-parias' [*state outcasts*], die des te meer gedenigreerd worden, naarmate ze onderling meer verbonden zijn.

III

Ik verontschuldig me als ik alludeerde, waar ik didactisch had moeten zijn, en *vice versa*, maar om mijn materie bondig af te dekken, moest ik mijn redenering noodgedwongen simplificeren en mijn argumenten comprimeren. Dat gezegd zijnde, hoop ik dat deze krijtlijnen van een analytische cartografie u toelaten om een beter begrip te krijgen van en, vooral, de verbanden te zien *tussen* de drie boeken die we gaan bediscussiëren. Ik vermoed dat ik waarschijnlijk op uw kritieken van één van de boeken ga reageren door te wijzen op het feit dat het antwoord in de andere twee gevonden kan worden, of dat de vraag geherformuleerd werd of zelfs opgelost door de arbeidsdeling tussen de drie volumes. Ik zal dat niet doen om mezelf een excuus te geven om bepaalde kwesties uit de weg te gaan: het is echter de algemene economie van het project die dit vereist, in zo ver dat het geheel meer is dan de som van de delen, die elke overeenstemmende groep lezers neigt te verzelfstandigen, naargelang de focus van hun eigen subdomein.¹⁶ De empirische vooruitgang die werd geboekt en de conceptuele vernieuwingen die in elk boek worden voorgesteld zijn rechtstreeks afhankelijk van diegenen die gemaakt werden in de andere twee. Eén voorbeeld: ik zou de impliciete band tussen penalisering en racialisering nooit ontdekt hebben als verwante vormen van staats-*infamia*, als ik niet eerst territoriale stigmatisering had getheoretiseerd als één van de distinctieve kenmerken van gevorderde marginaliteit en vervolgens de functionele en structurele gelijkenissen tussen het hypergetto en de gevangenis had ontdekt.

16 Het is tekenend dat de bijdragen aan de symposia die gewijd werden aan *Urban Outcasts* (door City in 2008, *International Journal of Urban and Regional Research*, *Revue Française de Sociologie* en *Pensar* in 2009, en *Urban Geography* in 2010) en aan *Punishing The Poor* (georganiseerd door de *British Journal of Criminology*, *Theoretical Criminology*, *Punishment & Society*, *Critical Sociology* en *Studies in Law, Politics & Society*, *Criminology & Justice Review*, *The Howard Journal of Criminal Justice*, *Amerikastudien*, *Prohistoria* en *Revista Española de Sociología*) de gevestigde grenzen tussen de disciplines reproduceren (met, ruwweg, stedelijke geografie en sociologie aan de ene kant en criminologie aan de andere, terwijl het maatschappelijk werk en de politicologie schitteren door hun afwezigheid), en zich uitsluitend met één van deze twee boeken bezighouden, terwijl ze het andere negeren. Het collectieve werk van Squires en Lea (2012) is een zeldzame poging om het schema van gevorderde marginaliteit te verbinden met mijn analyse van de strafstaat, maar ten koste van de verwaarlozing van de racialiserings-penaliserings-as.

Ik moet benadrukken, bij wijze van coda en om u gerust te stellen, dat ik me niet ergens eind jaren negentig neervlijde met de extravagante idee om een trilogie te schrijven. Het is het ongeplande ontvouwen van mijn onderzoek, de empirische vooruitgang (en herhaaldelijke terugtrekkingen) die het toeliet, zowel als de theoretische problemen die het aan het licht bracht (en deed verdwijnen) die me doorheen al deze jaren van één spits van de driehoek Klasse-Etniciteit-Staat naar de andere brachten; en het zijn de onvoorziene existentiële banden die me langs de zijden dreven die ze met elkaar verbinden.¹⁷

In het begin was er de shock - onlosmakelijk emotioneel en intellectueel - die ik meemaakte bij het zien van de verschrikkelijke, stedelijke en menselijke troosteloosheid van de overblijfselen van de South Side, wiens maanlandschap zich, letterlijk, voor mijn deur uitstreckte. Het was deze shock die me naar de boksaal dreef, opgevat als een observatiepost van waaruit ik het vraagstuk naar de koppeling tussen 'klasse en ras' in de Amerikaanse metropool aankaartte en vanwaar ik begon met het begrip van het getto van onderuit te herconstrueren, in tegenstelling tot de blik van veraf en bovenuit die de nationale sociologie over het onderwerp domineert (Wacquant, 1997b). Als antwoord op de ontploffing van het paniek-discours over de vermeende 'gettoïsering' van arbeidersdistricten in Frankrijk en diens verspreiding doorheen de rest van Europa, verrijkte ik mijn historisch perspectief door een vergelijkende dimensie toe te voegen. Deze vergelijking benadrukt de rol van de staat in de *productie* van marginaliteit, een rol die cruciaal, doch verschillend is aan beide zijden van de Atlantische Oceaan. Toen, gemagnetiseerd door het *metier* van de bokser, begon ik de levensverhalen van mijn 'gym-buddies' te verzamelen en ontdekte ik dat ze bijna allemaal door de poorten van een gevangenis waren gegaan: als ik de ruimte van mogelijkheden wou verkennen die voor hen open stonden - of, in hun geval, *gesloten* bleven - moest ik noodgedwongen de gevangenis in mijn sociologisch vizier brengen.

Het was pas dan dat ik besepte dat de boulemische groei van het Amerikaanse gevangenis-systeem vanaf 1973 perfect gelijklopend en complementair is met de georganiseerde inkrimping [*atrophy*] van sociale bijstand en diens disciplinerende reconversie als een springplank naar precaire arbeid. De historische revisie van de uitvinding van de gevangenis in de 16de eeuw bevestigde vervolgens de organische band die armenzorg en penale opsluiting vanaf hun oorsprong met elkaar verbinden en ze biedt een structurele basis voor de empirische intuïtie van hun functionele complementariteit. Ondertussen, tekende ik in *Les Prisons de la Misère* de planetaire verspreiding op van de politie-strategie en de troep van 'zero-tolerance', speerpunt van de bestraffing van armoede in de polariserende stad. Ik toonde aan dat deze opereert in het kielzog van de 'deregulering' van ongeschoolde arbeid en van de reconversie van '*welfare*' naar

17 Zie Wacquant (2009c) voor een meer uitgebreide discussie van de analytische relaties en de biografische banden tussen '*Het Lichaam, het Getto en de Strafstaat*' en het burgerschap (*civic motivations*) dat me motiveerde om deze te ontwarren.

‘workfare’: samenvattend, het maakt deel uit van de constructie van de neoliberale Leviathan (Wacquant, 1999, 2009b en 2010e).

In elke fase dienen ethno-rationale breuklijnen als katalysator en multiplicator: ze accentueren de fragmentering van loonarbeid door arbeiders te segmenteren en tegen mekaar op te zetten; ze vergemakkelijken de afbouw van sociale bijstand en het inzetten van het penale apparaat, aangezien het veel gemakkelijker is om het beleid dat gericht is op steuntrekkers te verstrengen wanneer die laatste gezien worden als burgerlijke ‘buitenstaanders’, van nature uit [*congenitally*] beoedeld en terminaal oncorrigeerbaar, en in elk opzicht tegengesteld aan de ‘gevestigde’ burgers (om een dichotomie te gebruiken die dierbaar was voor Elias en Scotson, [1965] 1994). Maar bovenal, etnische brandmerking blijkt gelijkaardig aan penale bestraffing: ze zijn beiden uitingen van *staats-oneer*. Dus, volledig onbedoeld, ben ik begonnen met een soort excentrieke (sommigen zouden zeggen bizarre) *sociologie van politieke macht* te bedrijven, aangezien ik me in laatste instantie geconfronteerd zie met het vraagstuk van de staat als materiële en symbolische actor, en met enige tegenzin verstrengeld ben geraakt in de theoretische en comparatieve debatten over de aard van het neoliberalisme en de bijdrage van bestraffing aan diens ontstaan.¹⁸

De ‘dodelijke driehoek’ die het lot bepaalt van het stedelijke precariaat is een *ex-post* schema dat zich geleidelijk ontwikkelde, naarmate ik vorderde in de analyses waarvan ik de krijtlijnen in dit artikel uiteenzette. Dit verklaart waarom de drie boeken die deze driehoek samenvatten pas laat gepubliceerd werden (met een vertraging van, gemiddeld, bijna tien jaar vanaf de fase van data-productie) en ook in foute volgorde: ik moest ze herhaaldelijk herdenken en herschrijven om ze tegelijkertijd duidelijker van elkaar af te zetten en onderling te verbinden. Deze analytische herconfiguratie is tevens wat ze elk meer sterkte en gewicht biedt - wat onze bijeenkomst vandaag hopelijk concreet kan aantonen.

Deze uiteenzetting en mijn aanwezigheid hier zijn dan ook een *uitnodiging voor een generatieve en transversale lezing*, niet voor het esthetische plezier van met academische conventies te breken, maar zodat we gezamenlijk de volle empirische en theoretische voordelen kunnen oogsten die voortvloeien uit het verbinden van de drie thematische sessies van deze namiddag. Ik zal daarom eindigen met deze analytische *cri de coeur*: vorsers van stedelijke marginaliteit, vorsers van etniciteit en vorsers van penaliteit, verbind u! Jullie hebben niets te verliezen dan jullie intellectuele ketens! En jullie hebben een wereld van wetenschappelijke ontdekkingen te winnen, alsmede een rijkdom aan praktische aanbevelingen die het publieke debat kunnen verrijken.

18 Een Bourdieusiaanse benadering in termen van een ‘rechtse verschuiving van het bureaucratische veld’ (zelf gevangen in de drift van het veld van de macht naar de economische pool) laat me toe een *via media* uit te stippelen tussen de twee dominante en symmetrisch misvormde modellen van neoliberalisme als ‘het bewind van de markt’ en ‘gouvernementaliteit’, respectievelijk geïnspireerd door Marx en Foucault (zie Wacquant, 2012 en de zeven replieken op deze these in opeenvolgende uitgaven van ditzelfde tijdschrift).

Bibliografie

- Barbier, J.-C. (2009). Le workfare et l'activation de la protection sociale, vingt ans après: beaucoup de bruit pour rien? Contribution à un bilan qui reste à faire. *Lien social et Politiques* (61), 23-36.
- Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Minuit. English tr. 1998. *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Edited by John Thompson. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1993). Esprits d'État. Genèse et structure du champ bureaucratique. *Actes de la recherche en sciences sociales* (96-97), 49-62.
- Bourdieu, P. (1994). *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1997). *Méditations pascaliennes*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago University of Chicago Press.
- Broeders, D. & Engbersen, Godfried (2007). The Fight Against Illegal Migration: Identification Policies and Immigrants' Counterstrategies. *American Behavioral Scientist* 50(12), 1592-1609.
- Castel, R. (1996). *Les Métamorphoses de la question sociale. Une chronique du salariat*. Paris: Fayard.
- Castells, M. (2000). *End of Millennium: The Information Age: Economy, Society, and Culture*, Volume 3. Oxford: Basil Blackwell.
- Davis, J. F. (1991). *Who Is Black? One Nation's Definition*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Durkheim, É. ([1893] 2007). *De la division du travail social*. Paris: PUF. English tr. 1984. *The Division of Labor in Society*. London: Macmillan.
- Elias, N. & Scotson, J.L. ([1965] 1994). *The Established and the Outsiders*. London: Sage.
- Fassin, D. & Fassin, É. (eds.) (2006). *De la question sociale à la question raciale? Représenter la société française*. Paris: La Découverte.
- Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Gallimard.
- Garapon, A. & Salas, D. (2006). *Les Nouvelles sorcières de Salem. Leçons d'Outreau*. Paris: Seuil.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Geremek, B. ([1978] 1994). *Poverty: A History*. Oxford: Basil Blackwell.
- Goffman, E. (1964). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler*, 71(1), 3-17.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Kafka, F. ([1914] 2011). *In the Penal Colony*. New York: Penguin.
- Littré, É. (1877). *Dictionnaire de la langue française*. Paris: Hachette.
- Lødemel, I. & Trickey, H. (2001). 'An Offer You Can't Refuse': *Workfare in International Perspective*. Bristol: Policy Press.
- Lis, C. & Soly, H. (1979). *Poverty and Capitalism in Pre-industrial Europe*. London: Harvester Press.
- Littré, É. (1877). *Dictionnaire de la langue française*. Paris: Hachette.

- Müller, M.M. (2012). The Rise of the Penal State in Latin America. *Contemporary Justice Review*, 15(1), 57-76.
- Ndiaye, P. (2008). *La Condition noire. Essai sur une minorité française*. Paris: Calmann-Lévy.
- Novak, M.J. (2008). The Myth of the 'Weak' American State. *The American Historical Review* 113(3), 752-72.
- Peck, J. (2001). *Workfare States*. New York: The Guilford Press.
- Piven, F.F. & Cloward, R.A. ([1971] 1993). *Regulating the Poor: The Functions of Public Welfare*. New York: Vintage.
- Rusche, G. & Kirchheimer, O. ([1939] 2003). *Punishment and Social Structure*. Revised edition, with an introduction by Dario Melossi. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Ryan, B. & Mitsilegas, V. (eds.) (2010). *Extraterritorial Immigration Control*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Slater, T., Pereira, V.B. & Wacquant, L. (2014) Territorial Stigmatization in Action. *Environment & Planning A*, 46(6), 1270-80.
- Squires, P. & Lea, J. (eds.) (2012). *Criminalisation and Advanced Marginality: Critically Exploring the Work of Loïc Wacquant*. Bristol: Policy Press.
- Wacquant, L. (1989). The Puzzle of Race and Class in American Society and Social Science. *Benjamin E. Mays Monograph Series*, 2(1), 7-20.
- Wacquant, L. (1996). Un mariage dans le ghetto. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 113(1), 63-84.
- Wacquant, L. (1997a). For an Analytic of Racial Domination. *Political Power and Social Theory* 11(1), 221-34.
- Wacquant, L. (1997b). Three Pernicious Premises in the Study of the American Ghetto. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(2), 341-53.
- Wacquant, L. ([1992] 1998). Inside the Zone: The Social Art of the Hustler in the Black American Ghetto. *Theory, Culture & Society*, 15(2), 1-36 (herdrukt in Bourdieu, P. et al. (1999). *The Weight of the World World*, Cambridge, UK: Polity Press, 140-167).
- Wacquant, L. (1999). *Les Prisons de la misère*. Paris: Raisons d'agir Éditions.
- Wacquant, L. (2001). Deadly Symbiosis: When Ghetto and Prison Meet and Mesh. *Punishment & Society* 3(1), 95-133.
- Wacquant, L. ([2000] 2004). *Body and Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. New York: Oxford University Press.
- Wacquant, L. (2005a). Les deux visages du ghetto: construire un concept sociologique. *Actes de la recherche en sciences sociales*, (160), 4-21.
- Wacquant, L. (2005b). Race as Civic Felony. *International Social Science Journal*, (181), 127-42.
- Wacquant, L. (2005c). 'Enemies of the Wholesome Part of the Nation': Postcolonial Migrants in the Prisons of Europe. *Sociologie*, 1(1), 31-51.
- Wacquant, L. (2007). Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven* (91), 66-77.
- Wacquant, L. (2008a). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Wacquant, L. (2008b). The Militarization of Urban Marginality: Lessons from the Brazilian Metropolis. *International Political Sociology*, 2(1), 56-74.
- Wacquant, L. (2008c). Ghettos and Anti-Ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty. *Thesis Eleven* (94), 113-8.

- Wacquant, L. (2009a). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham and London: Duke University Press.
- Wacquant, L. (2009b). *Prisons of Poverty* (revised and enlarged edition). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wacquant, L. (2009c). The Body, the Ghetto and the Penal State. *Qualitative Sociology* 32(1), 101-29.
- Wacquant, L. (2010a). Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare and Social Insecurity. *Sociological Forum* 25(2), 197-220.
- Wacquant, L. (2010b). Urban Desolation and Symbolic Denigration in the Hyperghetto. *Social Psychology Quarterly* 20(3), 1-5.
- Wacquant, L. (2010c). Class, Race and Hyperincarceration in Revanchist America. *Daedalus*, 139(3), 74-90.
- Wacquant, L. (2010d). Prisoner Reentry as Myth and Ceremony. *Dialectical Anthropology*, 34(4), 604-620.
- Wacquant, L. (2010e). La tornade sécuritaire mondiale: néolibéralisme et châtement à l'aube du vingt-et-unième siècle. *Contretemps*, (63), 138-154. Uitgebreide Engelse versie (2014) as The Global Firestorm of Law and Order: On Neoliberalism and Punishment. *Thesis Eleven*, (122), 72-88.
- Wacquant, L. (2010f). Designing Urban Seclusion in the 21st Century. *Perspecta: The Yale Architectural Journal* (43), 165-78.
- Wacquant, L. (2011a). A Janus-Faced Institution of Ethnoracial Closure: A Sociological Specification of the Ghetto. In Hutchison, R. & Haynes, B. (eds.), *The Ghetto: Contemporary Global Issues and Controversies* (pp 1-31). Boulder: Westview Press.
- Wacquant, L. (2011b). The Wedding of Workfare and Prisonfare Revisited. *Social Justice*, 38(1-2), 203-221.
- Wacquant, L. (2012). Three Steps to a Historical Anthropology of Actually Existing Neoliberalism. *Social Anthropology*, 20(1), 66-79.
- Wacquant, L. (2017). *Deadly Symbiosis: Race and the Rise of the Penal State*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Weber, M. ([1915] 1946). Social Psychology of the World Religions. In Gerth, H.H. & Mills, C.W. *From Max Weber: Essays in Sociology* (pp. 267-301). New York: Oxford University Press.
- Weber, M. ([1921] 1958). *The City*. Edited by Don Martindale. New York: The Free Press.
- Weber, M. ([1922] 1978). *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.
- Wilson, W.J. ([1978] 1980). *The Declining Significance of Race: Blacks and Changing American Institutions*. Chicago: University of Chicago Press.